

Толас Радзілімы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№ 11

14 сакавіка 1996 г.

(2465)

Выдаецца з 1955 г.

Цана 1000 рублёў.

ДА СТАГОДДЗЯ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ

КАНДРАТА КРАПІВЫ

Сваім жыццём і творчасцю Кандрат Крапіва збудаваў сабе Брану неўміручасці. І не толькі сабе, але і свайму народу, свайёй краіне, праславіўшы іх неўміручым талентам драматурга, паэта, празаіка, вучонага.

НА ЗДЫМКУ: у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры ў час адкрыцця выставы "Кандрат Крапіва -- вядомы і невядомы" выступае Янка БРЫЛЬ.

Фота
Віктара СТАВЕРА.

(Матэрыялы, прысвечаныя 100-гадоваму юбілею Кандрата Крапіва, і яго творы змешчаны на 6-й--7-й стар.).

ЖЫЦЦЁ, ЯК ЯНО ЁСЦЬ

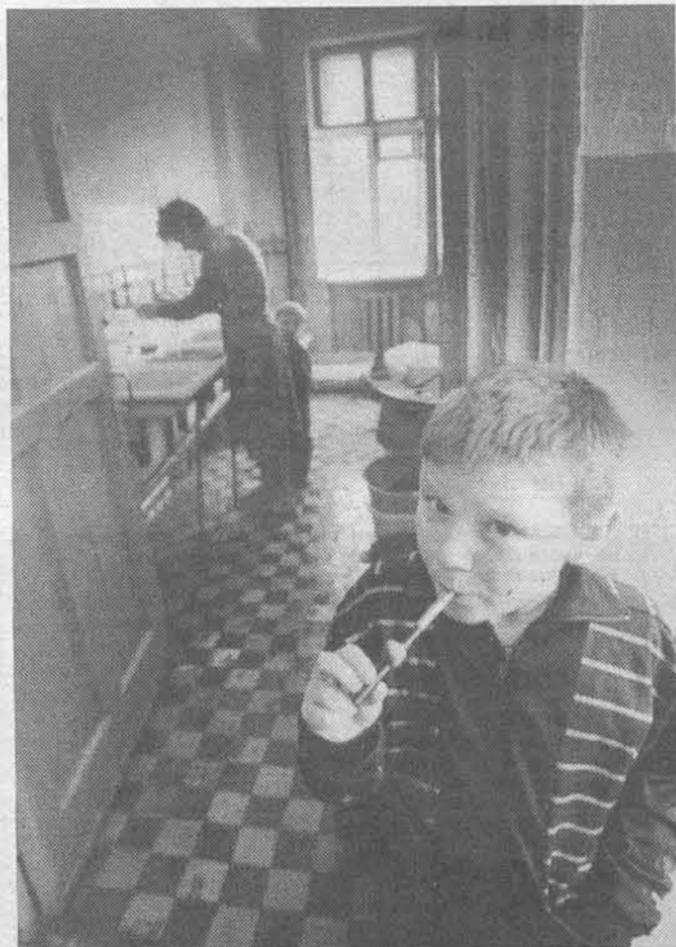
ІНТЭРНАЦКІЯ ПАКУТЫ

Нездарма кажуць: няма нічога больш пастаяннага, чым часовае. Прынамсі, у нашай краіне. Прыкладаў таму безліч. Пачынаючы ад мастоў і заканчваючы заканадаўчымі актамі. І ў гэтым шэрагу -- рабочыя інтэрнаты.

Так ужо складалася, што на працягу ўсіх гадоў савецкай улады жыллёвая праблема заставалася адной з найбольш вострых і набалелых. Як вядома, тады кватэры грамадзяне атрымлівалі ад дзяржавы бясплатна, і, хаця будаўніцтва вялося немалое, чэргі раслі і раслі. Магчыма, сярод іншага прычынай быў той велізарны людскі прыток з вёсак, які стаў набіраць моц, калі сялянам выдалі пашпарты і дазволілі свабодна рухацца па краіне ў пошуках працы. Пасля ўсіх выпрабаванняў, што зведваў вясковы люд, лепшую будучыню для сваіх дзяцей калгасна-саўгасныя бацькі бачылі толькі ў горадзе, куды і выпраўлялі дачок і сыноў адразу пасля атрымання школьнага атэстата або і таго раней. Горад, у сваю чаргу, не адмаўляўся ад дадатковых працоўных рэсурсаў: усе шпальды і слупы былі абвешаны аб'явамі -- "патрабуюцца"... А каб новаспечаным токарам, слесарам і ткачыкам было дзе прысланіць галаву, прадпрыемствы будавалі для іх часовае жылло -- заводскія інтэрнаты, бо, зразумела, на асобную кватэру адразу прэтэндаваць не даводзілася.

Між іншым, ложка у інтэрнацкім пакоі таксама ўспрымаўся не так ужо дрэнна: не трэба было мыкацца па прыватных кватэрах ці выпрошваць кут у сваякоў, якія звычайна і самі не шыкавалі. Дарэчы, "прыватная кватэра" -- гучала тады надта моцна. На справе гэта быў маленькі пакойчык ці толькі спальнае месца, якія здавалі кватарантам гаспадары, каб мець лішні рубель. Прычым, часцей за ўсё неабходныя "камунальныя зручнасці" былі далёка не зручнымі і часам знаходзіліся на дварэ. Да таго ж, нягледзячы на ​​немалую плату за пражыванне, трэба было яшчэ патрапіць гаспадарам, з якімі даводзілася існаваць побач, не раздражняць іх, выконваць шэраг умоў: святло не палі, тэлевізар не ўключай, гасцей не запрашай і г.д.

(Заканчэнне на 3-й стар.).

У кожнага чалавека павінен быць свой дом. Калі ж "крэпасць" так і застаецца толькі прытулкам, адбываецца не проста жыццёвая драма, але сапраўдная трагедыя.

(Фотарэпартаж пра жыццё ў заводскіх інтэрнатах змешчаны на 3-й стар.).

ПАМЯЦЬ

ЛЮТА-ВОГНЕННЫ МЕСЯЦ АСВЕЙШЧЫНЫ

Дваццаць гадоў назад я атрымаў першы ліст ад былога малалетняга вязня Саласпільскага канцлагера. Ім быў ураджэнец Асвейшчыны Эдуард Абуховіч. За гэты немалы час назапашана тысячы сведчанняў, дакументаў пра яшчэ адну нашу генацыдную катастрофу, нацыянальнае бедства -- на працягу двух гадоў бесперапыннае татальнае вынішчэнне Асвейскага краю ў ходзе другой сусветнай вайны. Мог бы назваць тэма 43-ці, 44-ты гады гадамі Вялікай Айчыннай. Але насельнікі паўночна-заходняга Падзвіння ўсмяртоўваліся ў сваіх вогненых вёсках не падчас змагарнага баявога супрацьстаяння, а ў выніку карных экспедыцый армейскіх і паліцэйскіх батальёнаў нямецка-фашысцкіх захопнікаў і іх памагатых. Зусім не рыцарская помста тэўтонаў абрушылася на ўвесь названы пазней Брацкі партызанскі край. І калі партызаны выслівалі з танкава-авіяцыйнага наслання, то ахвярамі жудасных распраў становіліся іх кармільцы, праваднікі, абагрэўцы. Усё жывое вынішчалася толькі дзеля стварэння "санітарных зонаў", беспрытульнай прасторы.

Мае дзве кнігі -- "Браніслава", "Освейская трагедыя", укладзены мною зборнік "Дзеці вайны" і расказваюць пра лёс ацалелых асвейцаў, пра ратаваных маленькіх вязняў Саласпільскага канцлагера Латвіі. Змаганне за жыццё ішло побач са змаганнем за чысціню душы, высакароднасць. Відаць, ніколі не заб'ець мне адно горкае прызнанне гаротніц-жанчыны: "З такімі меркамі духоўнасці, як сёння, мы ў тым сатанінскім пекле не выжылі б. Тады нас ратавалі міласэрнасць, спачуванне, лагода, узаемавыручка..."

Колькі ўжо лесавых выпрабаванняў выпала на долю беларускага народа. За якія грахі кожная кара! І яшчэ адна смерць у рас-тэрміноўку -- вываржэнне чарнобыльскага Везувія. Божа, калі здымеш з нас памара-чэнне? Калі згуртуемся, пачуем сябе наро-дам, нацыяй, а не насельніцтвам, у якога ад беспрасветнасці і мову адняло?

НА ЗДЫМКУ: помнік ахвярам карных экспедыцый, г. Верхнядзвінск.

Фота Сяргея ПАНІЗЬНІКА.

(Заканчэнне на 8-й стар.).

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

МІЖНАРОДНЫ СХОД

ПРАВАСЛАЎЕ
ЯК СІМВАЛ АДЗІНСТВА

У першую нядзелю Вялікага поста, 3 сакавіка, які адзначаны ў царкоўным календары як свята трыумфу праваслаўя, у Свята-Духавым кафедральным саборы Мінска аб умацаванні веры і набожнасці маліліся ўдзельнікі міжнароднай канферэнцыі “Ідэі адзінства праваслаўных народаў у кантэксце сучаснай эпохі”. Літургію правёў Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі ў саслужэнні архірэяў. Так пачаўся двухдзёны форум парламентарыяў праваслаўнага веравызнання з краін Еўропы, Закаўказзя і Азіі.

Мінская канферэнцыя, арганізатарам якой выступіў Фонд адзінства праваслаўных народаў, стала чарговай рабочай сустрэчай у рамках дзейнасці Еўрапейскай міжпарламенцкай асамблеі праваслаўя. Галоўныя тэмы дыскусій на ёй -- праблемы заканадаўчага, навуковага і міжканфесіянальнага супрацоўніцтва дзяржаў і народаў Еўразійскага кантынента.

Удзельнікаў форуму, якія затым сабраліся ў Рэспубліканскім культурна-асветным цэнтры, цёпла вітаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. “Сёння праваслаўе, -- сказаў ён, -- галоўная аб’яднальная сіла ва Усходняй Еўропе. Гэта тая гістарычная аснова, з якой краіны рэгіёна могуць дастойна ўвайсці ў састаў агульнаеўрапейскага дома і паступальна развіваць свае адносіны з іншымі сусветнымі культурамі”.

Кіраўнік дзяржавы адзначыў далей, што, прапаведуючы хрысціянскія ідэі гуманізму, праваслаўе маральна загартоўвае людзей, дапамагае ім пераадоляваць цяжкасці. “Асабліва актуальныя цяпер, -- заключыў Прэзідэнт, -- аб’яднальныя намаганні праваслаўя. Толькі разам нашы народы здольны прыйсці да працвітання”.

Прывітанне міжнароднаму форуму праваслаўных парламентарыяў з пажаданнем паспяховай работы ад патрыярха Маскоўскага і ўсяе Русі Аляксія II зачытаў удзельнікам прадстаяцель Беларускай праваслаўнай царквы Мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт.

Перад праваслаўным сходам у той жа дзень выступілі Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Сямён Шарэцкі, Прэзідэнт Еўрапейскай міжпарламенцкай асамблеі праваслаўя (ЕМАП), старшыня камітэта па справах грамадскіх аб’яднанняў і рэлігійных арганізацый Дзяржаўнай думы Расіі Віктар Зоркальцаў, прэзідэнт Фонду адзінства праваслаўных народаў, доктар філасофскіх навук Валерыў Аляксееў і дэпутат Нацыянальнага сходу Балгарыі, член сакратарыята ЕМАП Лізавета Міленева.

НА ЗДЫМКУ: у час канферэнцыі.

З ПЕРШЫХ ВУСНАЎ

НАПРАМАК — САЦЫЯЛІЗМ

“Чалавецтва ідзе ў адным напрамку -- сацыялістычным”, -- так ахарактарызаваў свае погляды на развіццё грамадства Старшыня Вярхоўнага Савета Сямён Шарэцкі, выступаючы 29 лютага на сустрэчы з прадстаўнікамі Беларускай арганізацыі ветэранаў.

Сваю прыхільнасць да сацыялістычнай ідэі кіраўнік парламента растлумачыў тым, што яна ставіць у аснову асноў інтарэсы чалавека, інтарэсы асобы. “Да такой мадэлі прыйшлі практычна ўсе развітыя краіны свету, -- сказаў Сямён Шарэцкі. -- Погляды на само паняцце “сацыялізм” могуць быць розныя, але справа не ў эпітэтах. Проста нельга ўсё ўніфікаваць, а трэба ўлічваць розніцу не толькі ў прыродна-эканамічных умовах дзяржаў, але і ў менталітэце людзей”.

На думку спікера парламента, у Беларусі пакуль няма дакладнага ўяўлення аб тым, якое грамадства мы імкнёмся стварыць. На яго погляд, адна з задач Вярхоўнага Савета -- вызначыць асноўныя напрамкі ўнутранай і знешняй палітыкі нашай дзяржавы. “Я прапанаваў Прэзідэнту стварыць у парламенце спецыяльную камісію, якую ён мог бы ўзначаліць, -- сказаў Сямён Шарэцкі. -- У яе ўвойдуць дэпутаты, прадстаўнікі ветэранскага руху, і мы разам павінны вызначыць мадэль нашага грамадства і мэту, да якой будзем ісці”.

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ЛЯЧЭННЕ ПРАЦАЙ

НОВЫ ЦЭНТР
У “НАВІНКАХ”

Нядаўна ў Рэспубліканскай клінічнай псіхіятрычнай бальніцы адбылася падзея, на якую сабраліся прадстаўнікі медыцынскага персаналу гэтай установы. У добра вядомых “Навінках” адкрыўся рэабілітацыйны цэнтр, дзе пацыенты змогуць адпачыць і паправіць сваё душэўнае здароўе пры дапамозе працатэрапіі. Ідэя стварыць такі цэнтр узнікла больш як два гады таму. Некаторыя ўрачы бальніцы пабывалі на стажыроўцы ў Францыі, Галандыі, Германіі і іншых краінах і ўбачылі, што ва ўсім свеце зараз адыходзяць ад біялагічных метадаў лячэння псіхічных захворванняў і аддаюць перавагу сацыялпсіхалагічным. Далёка не ўсё з таго, што робіцца на Захадзе, можна перанесці да нас: не хапае псіхолагаў, сацыяльных і медыцынскіх работнікаў, ды і ўвогуле нават мэбля і іншае абсталяванне давялося збіраць па аддзяленнях. І ў самой бальніцы праблемы не канчаюцца: калі выпісаны пацыент жыве ў Мінску, яму яшчэ можна дапамагчы лекамі, падтрымліваць працэдурамі, калі ж ён вясковы жыхар, то дапамогі не будзе, лічы што, ніякай. Разумеючы ўсё гэта, як ніхто іншы, супрацоўнікі бальніцы прыклалі шмат намаганняў, каб стварыць у сябе гэты цэнтр. Акрамя ўрача-псіхіятра там будуць працаваць псіхолаг, музычны работнік, юрыст, бібліятэкар. Тут мяркуецца праводзіць музычныя вечары, будзе працаваць бібліятэка, пацыенты змогуць атрымаць кансультацыю юрыста, навучыцца вязанню, разьбе па дрэву, макраме і іншым відам рукадзелля. Але ж не трэба разглядаць дзейнасць цэнтра як нешта нахталт гуртка “Умелья рукі”. Гэта важнае дыягнастычнае мерапрыемства і, як гаворыць сусветны вопыт, амаль што 50 працэнтаў паспяховага лячэння. З прац пацыентаў можна шмат чаго даведацца аб стане іх душэўнага здароўя, аб дынаміцы выздараўлення. Яшчэ адна мэта гэтага лячэння -- не проста вярнуць чалавеку псіхічнае здароўе, а развіць яго творчы патэнцыял, паказаць самому пацыенту яго магчымасці і здольнасці.

Тут вельмі спадзяюцца на дапамогу прамысловых прадпрыемстваў, многія з якіх згадзіліся аддаваць бясплатна некандыцыйныя скуру, ніткі і іншыя матэрыялы. Урачы лічаць, што калі б людзі разумелі, якая празрыстая і тонкая мяжа аддзяляе псіхічна здаровага чалавека ад хворага, яны значна больш увагі ўдзялілі б тым, каго бяда ўжо кранула. А пакуль што цэнтр праваслаўнай асветы зрабіў тут невялікую бібліятэку, прыходзяць у бальніцу і свяшчэннікі.

Вера АНТОНАВА.

ШКОЛЬНАЯ МАСЛЕНІЦА

У віцебскай сярэдняй школе N 8 прайшла масленіца ў тэатралізаваным прадстаўленні навучэнцаў. Удзельнікамі масавага гуляння былі Баба-Яга, Снежная каралева, матухна Вясна, скамарохі і іншыя персанажы народнага фальклору. А завяршылася яно традыцыйнымі блінамі, прыгатаванымі самімі школьнікамі.

НА ЗДЫМКУ: на школьнай масленіцы.

ВЕСТКІ З ЛІДЧЫНЫ

ВУЛІЦА Дзяржынскага ў мястэчку Беньяконі Воранаўскага раёна нядаўна перайменавана ў вуліцу Адама Міцкевіча. Яна вядзе да былой сядзібы графа Путкамера, дзе жыла каханая пазта Марыля Верашчака. А ў суседніх Большэніках, у якіх адбываліся сустрэчы блізкіх людзей, да 200-годдзя з дня нараджэння вялікага пазта мяркуецца адкрыць у былым палацы музей знакамітага сына гродзенскай зямлі.

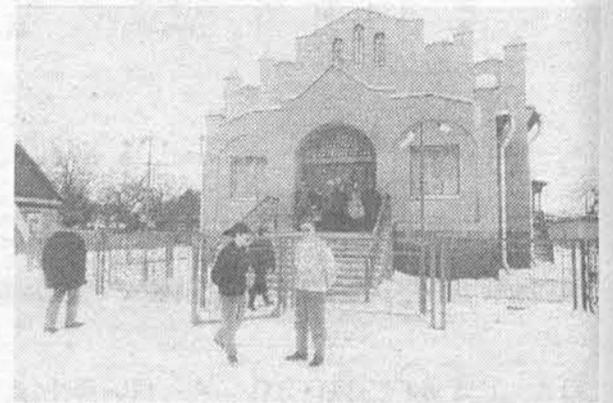
У ЛІДЗЕ і раёне пачала працаваць аб’яднаная арганізацыя Таварыства беларускай школы. Так амаль праз 60 гадоў пасля забароны аднайменнай арганізацыі ў Заходняй Беларусі ўладамі даваеннай Польшчы на прыёманскай зямлі зноў успомнілі пра ТБШ. Да такога рашэння вымусіла тое, што на Лідчыне, як і ў іншых рэгіёнах, аслабла прапаганда роднага слова, звузіся яго паўсядзённы ўжытак.

АРГКАМІТЭТ па падрыхтоўцы і правядзенню 120-годдзя з дня нараджэння Цёткі [А.Пашкевіч] створаны ў Шчучынскім раёне. Да юбілею мяркуецца ўстанавіць помнік знакамітай пазтэсе ў райцэнтры, рэканструяваць яе музей у Астрынскай школе, правесці раённае свята “Цётка -- нашчадкаў сваім на гады і стагоддзі” і шэраг іншых мерапрыемстваў.

А.ЖАЛКОЎСКІ.

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

ДОМ МАЛІТВЫ

Малітоўны дом хрысціян веры Евангельскай адкрыты ў Быхаве. Разлічаны ён на пяцьсот наведвальнікаў, узведзены з дапамогай нямецкай хрысціянскай місіі “Неемія”, якая супрацоўнічае з беларускімі хрысціянамі-евангелістамі.

НА ЗДЫМКУ: новы малітоўны дом у Быхаве.

ВЕСТКІ АДУСОЉ

ВЫПУСК прадукцыі на Мінскім трактарным заводзе скараціўся са 100 тысяч трактароў у 1990 годзе да 26,4 тысячы ў 1995. Прычыны -- рэзкае павелічэнне кошту матэрыяльных і паліўна-энергетычных рэсурсаў, зніжэнне пакупніцкай здольнасці калгасаў і саўгасаў.

У ВЕСКАХ Бераставіцкага раёна на Гродзеншчыне з’явіліся старасты. Абірае іх сама вёска, без ніякага ціску “зверху”. Наадварот, раённая прэзідэнцкая “вертыкаль” мае намер абарыцца на гэтых людзей. Яны будуць запрашацца на сесіі Саветаў і пасяджэнні іх выканкомаў. У вёсках Бераставіцкага раёна ўжо абрана 127 старст.

МІНІСТР абароны Беларусі Леанід Мальцаў загадаў распрацаваць меры па аказанню дапамогі грамадзянам пры ахове мастоў і гідрабудаванняў ад веснавага крыгаходу. Планаецца, што ў падрыхтоўцы работ пры ачышчэнні рэк і вадаёмаў ад льду прымуць удзел 35 каманд.

СЭЛЕТА ў красавіку-маі ў Беларусі пачнецца выдача пашпартаў з новай дзяржаўнай сімволікай. Дасюль на руках у насельніцтва рэспубліка маецца каля 100 тысяч пашпартаў з “Пагоняй”, якія выдаваліся толькі мінчанам і жыхарам Мінскай вобласці, а таксама пашпартаў СССР.

ШТОГОД у Мінску хаваюць больш 10 тысяч чалавек. Для нябожчыкаў адводзіцца 50 гектараў пад новыя могілкі -- “Заходнія”, рэканструюецца крэматорый. З’явіцца і новы від рытуальных паслуг, які адпавядае новаму часу, -- “фамільны склеп”. Вядома ж, яго могуць купіць вельмі багатыя грамадзяне Беларусі. Для іх і так званыя “камерцыйныя труны”, прывезеныя з-за мяжы. Каштуюць яны ўсяго... 1 000 долараў.

ДАДЗЕНА ЗГОДА

НОВЫЯ ПАДРУЧНІКІ

Пад старшынствам намесніка прэм’ер-міністра Рэспублікі Беларусь Уладзіміра Русакевіча адбылося чарговае пасяджэнне дзяржаўнай камісіі па падрыхтоўцы новых падручнікаў у гуманітарна-грамадзаўчай сферы.

Як паведаміла прэс-служба Кабінета Міністраў, на пасяджэнні разглядаліся пытанні падрыхтоўкі да выдання шэрагу падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў па гісторыі, географіі, літаратуры і паліталогіі. Пасля дэталёвага абмеркавання камісія рэкамендавала да выдання два падручнікі па географіі, чатыры па літаратуры і адзін вучэбны дапаможнік па гісторыі. Асобныя рукапісы новых падручнікаў накіраваны аўтарам на дапрацоўку.

ПІНСКІЯ АЎТОБУСЫ

Прадпрыемствы акцыянернага таварыства “Амкадор”, раскіданыя па ўсёй Беларусі, працуюць і ў Пінску. У гэтым палескім горадзе робяць аўтобусы, снегаачышчальнікі, дарожную тэхніку. Каля трыццаці пінскіх аўтобусаў тыпу “Ікарус-280” ужо працуюць на маршрутах абласных цэнтраў рэспублікі, у Салігорску, Барысаве і нават у Маскве.

Пінскі “Ікарус” на 60 працэнтаў збіраецца з вузлож і дэталей, якія вырабляюцца ў Беларусі, і на 40 -- з таго, што пастаўляе Венгрыя. Шнекаротарныя снегаачышчальнікі, выпускаемыя ў Пінску, добра зарэкамендавалі сябе ў раёнах Поўначы. Яны здольныя разграбаць снежныя заносы вышыняй два-тры метры, адкідаваючы снег на адлегласць да 50 метраў.

НА ЗДЫМКУ: з канвеера сыходзіць чарговы пінскі аўтобус.

У Пічэты, за два дні да смерці наведваюшы, спытаўся: што вы мелі на мэце, калі ў сакавіку 1922 года падзілі вечар у гонар Янкі Купалы? “Хацеў, пачулася ў адказ, бачыць універсітэт цэнтрам нацыянальна-духоўнага жыцця”. Мне і рупіла гэтым бяссякам сённяшнім сказаць на чытанні (Пічэтаўскія чытанні ў БДУ. — А.К.), што зрабіў тагачасны рэктар для беларускае культуры. А ў іх, бачыце, хапіла сораму дзвярыма перада мной бразнуць (перад ад’ездам М.Улашчыка на Чытанні з кафедрны гісторыі БДУ яго апрадзілі тэлеграмай і тэлефонным званком на кватэру, каб не ехаў. Універсітэцкія гісторыкі, ліччу М.М., не маглі дараваць яму рэцэнзіі на іхні дапаможнік у часопісе “Нёман”, 1983, N 1, — пад загалоўкам “История с... “Историей”. — А.К.).

Пічэта паміраў, а такі ясны, востры пагляд меў. “Якія ў вас, Уладзімір Іванавіч, маладыя вочы”, — кажу. “Праўду гаворыце? То можна яшчэ пажыць”. А вось у Беражкова — семдзесят год — вочы, як у старых, выцілілі. Тады ж, на Купалавым вечары Пічэта цытаваў яго вершы. Але спярша — Шаўчэнка: “... як чыста людзьна”. Па-ўкраінску ён гаварыў без усялякага акцэнта.

Гэта ж быў я ў Маладзечне. Што зрабіў Кахановікі! Адчыняю дзверы ў музей, а там, бачу, партрэт мой — з надпісам, што я акадэмік. “Здымай, кажу, хутчэй, пакуль не ўбачыў Абэцдарскі!”

Яны ж ніколі грунтоўна не вучыліся. У гэтага Л. — пстрыкача — з кожнага радка так і пстрыкае невуцтва.

У “Весіях” Акадэміі навук — дагаварыліся да чаго: “Наша Ніва” — орган аграрыяў. Піпатовіч, каб выбіць глебу з-пад нацыяналізму, загадаў напісаць кнігу, што Беларусь за Літвой, у сярэдняявеччы так давалі — ня вытрымаць. Сабралі аўтараў. Сярод іх адзін Грыцкевіч спрабаваў сумленна падкідваць да справы, дык і яго выжылі. І вось нешта там навядумвалі, здалі ў выдавецтва. А там уперліся — паслалі мне на рэцэнзію... Гляджу бібліяграфію. Згадваюць адну кнігу Пічэты з 1924 года, якой ён выракаўся ўсё жыццё. Доўнар-Запольскі — абыйдзе. У складзе паноў рады Вялікага Княства Літоўскага адны каталікі, прываслаўныя нічога ня вартыя. Грыцкевіч жа складаў ім рэстр паноў рады паводле веравызнання, — узалі, павыкідалі. Сто гадоў назад Любаўскі пісаў пра Літоўска-рускую дзяржаву. Хаця б працяталі. Дзе ж вы бачылі! Трэба было ім давесці: літоўска-польскія феадальна-каталікі давалі беларусаў прываслаўных; Польшча — захоплівала, Расія — бараніла, вызваляла. Чытаць такое трэба ня малых сіл. Вось і напісаў я ім...

Вазьмеце вёскі нашыя. Пра іх жа — пісаць і пісаць! Гаварыў я гэтым “генералам”, дайце гісторыю хоць 50-ці вёсак: няхай сабе 25, 15-ці, для пачатку. Але зрабеце як трэба — грунтоўна. Украінцы ж патрапілі гэткую цаліну падняць! І ў нас жа — матэрыял, лічы, пад рукамі, толькі бярэ. “Польскі слоўнік геаграфічны” працэнтаў пяцьдзесят звестак дае. Далей — Акты Віленскай археаграфічнай камісіі. Дак жа трэба варушыцца. Пра “Хатыні” напісалі — добра. Але ж нас не толькі палілі. Пачнеце, казаў, з Багацкаўкі. Колькі людзей знаных павыходзіла! З аднае толькі вёскі. А Нізок на Уздзеншчыне!..

Гарэці! Такая з’ява! Каб адзін Заканчэнне. Пачатак у №№ 6—9.

каморнік і такую гісторыю нацыянальнай літаратуры напісаў! Дзе вы бачылі падобнае?

А Мінская гімназія. Ніхто ж не напісаў дасюль. Адтуль жа гэтулькі людзей павыходзіла...

у свае музеі. З Беларусі, казалі, нейкія афіцыйныя дамы паехалі ў Вільню, пасля вайны, у 45-м — музей той глядзець. Ну, паглядзяць які андарак ці пояс, — крывяцца: зачём нам эти нацыяналістычэскіе трыяпкі! Так і вярнуліся ні з чым.

зацікавіўся. Таксама — з уніятаў. Быў канонікам і па-беларуску казанні гаварыў. Пятнаццаць моваў ведаў. У старажытных тэкстах парушаўся, як ніхто. Гэта ж ён у Супраслі і на трапіў на рукапіс XII стагоддзя, знаны цяпер як Супрасльскі ле-

**РАЗВІТАННЕ
НАТАТКА
З ДЗЁННІКА**

15 лістапада 1986 года.

Улашчык памёр. Учора, пад раницу. “Змагару за гістарычную праўду Беларусі” — развітальнае слова на жалобнай стужцы ад беларускіх мастакоў. “Тое месца на радзіме, дзе спачне прах Мікалая Улашчыка, будзе святым для беларусаў” — слова за жалобным ста-лом.

Прад вачыма — апошняя сустрэча, за два дні да ягонае смерці. Ляжаў ён на канапе, у тым самым пакойчыку, дзе гэтак часта і хораша гаварылася з ім. Васковая бледнаватасць на твары і ўся, ненатуральная, нежыццёвая пад покрывам постаці выклікалі адразу нейкую балючую, неадольную трывогу. На крокі асцярожныя павёў вачыма ў мой бок. Твар, відаць было, трошчу прасвятлеў, але не ўсмішкай, хутчэй сумным, гаснучым водбліскам. Адчуваўся ў аслабелым позірку і ледзь улоўная радасць з сустрэчы, і мабыць яшчэ вастрэй — крыўда за бездапаможнасць, аслабеласць, што вось, маўляў, нельга ўстаць і, відаць, ужо не падняцца.

“Пара хіба. Такі ж пажыў чалавек”, — гэта раней, у хвіліны занядушвання, мог ён усплы, на паўжартам, з уласцівай яму філасафічнасцю пракаментваць сваё становішча. Цяпер жа не азваўся ні словам; адно пячальныя зальготненыя вочы пазіралі з-пад крутога чала нежыццёва засяроджана, нібы спавадальна: “Вось і ўсё”, — ледзь пачулася, ці мне падалося штось такое.

Забывіліся звычайныя на павітанне словы, плесканула з-пад сэрца горыччу і мальбой адначасна: “Што ж Вы гэта залжаліся, Мікалай Мікалаевіч! Навіны добрыя з Менску прывёз. Працы Вам прыбывае — падмірацца трэба”. І заглытваючы няпрояшаныя слёзы, скоркаворкай выпаліў тое, чаго гэтак чакаў, даўно зачкаўся Чалавек рэдкае церпялівасці і надзеі: імя пра вёску Віцэбушчына выдавецтва “Мастацкая літаратура” ўхваляе, будзе друкаваць, і сам “галюны” Андрэюк яму пра гэта напісаў. Далей, што хораша, па-нязвычайнаму ўзнёсла прайшлі першыя Скарынаўскія чытанні, а ў Полацку рыхтуюць да адкрыцця Музеі беларускага кнігадрукавання; што энцыклапедысты беларускія замахнуліся на справу вунь якую — перавыдаць Статут 1588 года і не ўяўляюць сабе гэтае вялікае задуму без падмогі Улашчыка...

Ці доўга ўсё яно гаварылася, але хворы слухаў, пачуў, і відзён быў праяснелы твар. Не забыўся таго праяснення: надзея і роспач безнадзейна ў адным паглядзе. “Бачыце, — падаў аслабелы голас, — чаму ж не прапрацаваць цяпер, але ж вось...” І саўсім ледзь чутна прапятаў, уздыхнуўшы: “Не, мусіць”. Сіл, відаць, нестала, але памучаўшы, працягваў амаль паўшэптам: “Быў жа ў мяне Арлоў з Полацку. Знайшоў яму том “Летапісаў”. Добры хлопца. А ваша кніга як?” Рупіла яму і гэтая, супольна вынашаная, перажытая справа. Дыхаў ён часта, праравіста. Я памкнуўся было асцярожненька падняцца з крэсла, каб не хваляваць хворага, але ягоная рука злёгка кранулася маёй: “Пасядзеце трохх. Гэта мне так. Слабею”. І прыплюшчыў павекі...

ЗАМЕСТ ЮБІЛЕЙНЫХ НАТАТАК

КАЗАЎ УЛАШЧЫК...

**КЛОПАТ
“КРАСНЫХ
СЛЕДОПЫТОВ”**

З Нясвіжа вучні пішуць: “Хотим дружить с Вами”, просяць параць кнігі “о нашем крае”. Але ж трэба — з якое б школы ні пісалі, скрозь па-руску. Ты ім — па-беларуску, у адказ “сплошные любезности” — “очень Вам благодарны...” Ці гэта настаўнікі дзяцей панавучвалі, а чытаць — мала радасці. Што іншае з Гудзевіч — не пішуць, спяваюць. Прачытаеш — сучасныя: недзе ж засталася яшчэ школа беларуская ў Беларусі.

Та ж я некалі ў свае Самахвалавічы кнігі пасылаў, пісаў. Школа, маяўляў, у вас цяпер вялікая, мо хто зацікавіцца гісторыяй сваёй вёскі, пра Беларусь не казаў нават. І думаеце, хто азваўся па-людску? Ні вучань, ні настаўнік — ніхто. Скрозь толькі ананімы-“юныя следопыты” віншаванні мне спалі. Цяпер ужо не шлюць. Яны, бачыце, усё патрон той шукаюць, з запіскай, што “столяі насмерць”.

Там жа, у нашым баку ёсць чаго шукаць. Недалёка пасёлку помнік стаіць, а на ім прозвішча: Лопатин. Відаць, прыезджы, бо каб мясцовы, то — Лапацін; хаця і перарабіць маглі на Лопатина, — у нас же без перароблівання ня могуць. Дык гэты Лапацін, казалі, аблажыў быў паўволасці ў сваю карысць, — хто яго тады кантраляваў надта, у 1919-м... Ездзіў нежыццёва падаткі, — насцягваў і кажухоў, і шынак з сялянскіх двароў, як павезці. дык яго хлопцы падліпывалі каля Пяцёўшчыны і прыстрэлілі. Вось табе і герой — звычайны злодзеі.

**“СКРОЗЬ —
АД ПЯТРА...”**

Але ж, баяжкі, папрывыкалі, — як што якое, дык скрозь ад Пятра ці Кацярыны. Так ім, бачыце, цары чужыя засланілі сваю гісторыю. Нейкі цікаўны напісаў у газету (“Вечерний Минск”): калі ў Беларусі пачалі ўпарадкаваць лясную гаспадарку? І што, думаеце, адказаў? — “При Петре I”, вось вам і гісторыя. А ёсць жа дакладная дата апісання лясоў Вялікага Княства Літоўскага — 1559 год. Пішу ім пра гэта ў рэдакцыю, толькі ці захочуць там сябе папраўляць.

Вярнуўся нядаўна з Каралішчавічаў, з адпачынку. Да чаго лес запушчаны. Вываратняў, сухастоін, гніллі ўсякага — вочы не глядзелі б. І гэта — пад бокам горада-сталіцы! Мусіць ад часоў каралевы Боны гаспадарская нага там не ступала...

СПАДЧЫНА

Мне казаў Ластоўскі, — музей Луцкевіча не меншы быў, чым Дзяржаўны ў Мінску ў 20-я гады. Каб жа яго з Вільні забралі. Але ж парасцягалі. Што бабы — на палавікі, а што літоўцы —

На 90-годдзе Багдановіча... Я ж ліччу ў Савеце па беларускай літаратуры (пры Саюзе пісьменнікаў СССР). Калі на рэцэнзію рукапіс дадуць, як гісторыку. А тут — запрашэнне на ўрачыстасць. Пайшоў, дайце, кажу, і мне слова. Начальнік просіць, каб я нядоўга. Кажу, што ня ўмею многа гаварыць. Узяў чатыры вершы Багдановіча на гістарычныя тэмы. Пачаў з таго, чаму Багдановіч напісаў верш пра Скарыну. Бо гэта ж парадокс, — з беларусамі толькі і мог здарыцца. Прышло XX стагоддзе, а яны пра сваю такую вялікую постаць нічога не напісалі. Адна кніга рускага вучонага Уладзімірава. Відаць, Багдановічу рупіла не толькі напісаць верш, але звярнуць увагу чытачоў: глядзіце, якога чалавека мела Беларусь. Нам жа ў школе і “Фелицію” Дзяржавіна, і чаго толькі не чыталі. Але ж нічога — пра Беларусь.

Дык вось Багдановіч. У “Летапісцы”, памятаеце, кажа пра Магілёў. У Стрыкоўскага — я пішу ў сваёй кнізе — гаворыцца пра нашы летапісы, якімі ён карыстаўся і якіх мы не ведаем. Што Літоўскае княства стваралася сілай Наваградка. Ні адзін чалавек у нас раней, да Багдановіча, не заўважыў Магілёў як асяродак хронікапісання.

Якая фігура Раманаў! Спрабавалі пісаць пра яго. Але дзе ж вы бачылі — не стаўшы ва ўмове, пра каго пішаць. З аднаго пералічэння — працаваў тут, працаваў там мала цікавага. Я недзе чуў, што маці яго звычайнай уборшчыцай у школе працавала. Гэта ж з такою сілай энергія з людзей лезе. Ці вось — Федароўскі. Аднаму і гэтулькі багацця адолець — дваццаць сем тамоў! З цяперашніх акадэмікаў не кожнага стаць, каб хоць адзін каторы з тых тамоў працываць. А то — напісаць. У Раманава — дваццаць два тамы! І ў такіх-та ўмовах.

Качалаў-Шверубовіч — з уніятаў. Даніловіч, Анацэвіч, Баброўскі — усё гуманітарныя сілы ва універсітэце Віленскім — з уніятаў. Дык ведаеце, Лукошына напісала мне ліст: “Пасля Вашага выступлення (у тэлеперадачы “Ліра”, люты 1986 г. — А.К.) я іначай стала глядзець на гэтае пытанне”.

У Сержпутоўскага “Прымхах” чытаю: “Агонь у сэрцы і холад у галаве”. Гэта ж такая філасофія! Была сіла. Колькі раз казаў я Гілевічу: перавыдайце!

Тураўскае евангеліе... Дык ведаеце, знайшлі стары рукапіс, яшчэ ў прошлым веку ў тураўскага папа — у начоўках, куды пападдзя попел ссыпала.

Баброўскі Міхаіл Казіміравіч — Лабынцаў надта ж ім

тапіс. Ды па свеце ў расцяроб пайшоў. Пачатак рукапісу — у Замосці, другая частка — у Любляне, яшчэ частка — у Пецярбургу. Толькі нам — фігу. Так ці не скрозь з нашым багаццем.

А вазьмеце Друцкае евангеліе. Ціха міраў, акадэмік, збіраўся вярнуць рукапіс беларусам. Але ж трэба — гэтка недарэчнасць зашкодзіла: у Віцебску Благавешчанскую царкву ўзарвалі. “У вас там джары — в мире не сыщешь!” — гэта ж на мяне ён гняўліва было абрушыўся, нібы я асабіста тую царкву ўзарваў. Так і папльў фонд ціха міраўскі ў Новасібірск, а мог жа на Беларусі апынуцца.

З выдавецтва “Педагогика” на тысячу старонак рукапіс — просяць рэцэнзію. “История педагогической мысли в Белоруссии” — шмат тут цікавага, новага, чаго дасюль у Беларусі і не бачылі, і не чулі. Пішуць супроць русіфікацыі, паланізацыі, праводзяць ідэю нацыянальнай школы, толькі самі па-беларуску што пісаць, што гаварыць — ня надта кідаюцца. Бачыце: русіфікатары, але супраць русіфікацыі...

ВЕЧНАЕ

Ніхто не зрабіў на мяне такога ўплыву ў жыцці, як гэты Шнаркевіч. Ён жа прынёс нам у школу беларускія кніжкі. Што найбольш з таго чытання першага запамнілася? “Родныя з’явы” Коласа. Настаўнік выклікаў нас чытаць уголас, — рупіўся, каб мы болей самі гаварылі, вучыліся літаратурнай мове. Уявецце сабе, ад тае пары памятаю: “Ноч была ціхая, цёмная, цёплая...” Гэта ж пра велікодную ноч. Звычайна ў нас цёплыя былі ночы перадсвятам. Як пасвенцяць у царкве, ішлі дахаты, — займалася зара. Чаму запамнілася? Дзіцячыя ўспаміны самыя вострыя. Маці нас, малых, падымала гадзіны ў 2—3, перад раницай, — не ўсю ж ноч таўчыся ў царкве. А тут, у Коласа, царква недзе далёка была. Мужчыны збіраліся ў хаце і спявалі велікодныя песні. Мне чамусьці надта шкада было іх — чаму гэта не ў царкве спяваюць. З нашага вакна царкву добра было відаць. Вось такой яна на гары і стаяла, як Марачкін намаляваў. Волка, сястра, яму расказала, — яна меншая, але шмат чаго з дзяцінства запамніла.

Шмат я чаго пабачыў за восемдзесят гадоў...

Думаў — у Менск перабяруся. Заахвочваў і Барысевіч, прэзідэнт Акадэміі навук. Але ж абецдарчыкі — гарой, супраць. Цяпер ужо — не. Позна.

Аляксей КАЎКА.

14

Наша мяліна вельмі небяспечная. З усіх бакоў мы акружаны ворагамі. Навокал па дарогах, па сьцежках, па лясках, па палях, па лугах лязьці зялёнкі, падпольнікі, мытнікі, сексоты, чэкісты. А мы сядзім, нібы ў гнязьдзе, у дасканала замаскіраванай мяліне ў нетрах Краснасельскага лесу і чакаем пачатку зьмярканьня. Любая неасьцярожнасьць можа нас выдаць, а сутычка ўздзець з шматлікім непрыяцелам ўвогуле не ўсьміхаецца нам, таму паводзім сябе вельмі ціха і нават не раскладваем вогнішча.

Трымаем гэтага небяспечнага месца, паколькі мяркуем тут накрыць некалькі паўстанцкіх груп. Пункт гэты выдатны і добра намі вывучаны. Днём пачаў ісьці дробны надакучлівы дождж. Хмары засьцілі неба. Была другая гадзіна. Мы ўжо ня спалі. Штур расклаў невялікі агеньчык у глыбокай яме, зь якой агульнямі намаганьнямі выкацілі аграмадны, асеўшы ў зямлю валун. Для вогнішча карыстаемся толькі сухім дрэвам.

Наша мяліна была акружана з трох бакоў балотам, але знаходзілася на сухім пагорку. Навокал стаялі задумлівыя, змрочныя, сівыя ад старасьці яліны. Чорнымі калонамі яны пнуліся высока ўгару. Дарогу да нас, акрамя дрыгвы, загароджвалі вільзныя паваленыя дрэвы, густыя хмызьнякі і завалы гальля.

У нейкі момант Грабар падняўся зь месца і сказаў:

— Прайдзуся крыху... Прынясу вады.

Штур кінуў галавой. Грабар уззяў біклажку і зьнік за дрэвамі. З таго часу прайшла гадзіна, а Грабар не вяртаўся. Нечакана мы пачулі на поўдні, у дастаткова блізкай ад нас адлегласьці, два рэзальверныя стрэлы. Штур ускочыў на ногі:

— Наган, — вымавіў ён коратка.

Тут жа прагучала яшчэ некалькі стрэлаў.

— Парабел! — кінуў мне Штур. — Гэта Грабар!

Мы пабеглі нацяжкі лесам у напрамку стрэлаў. Праз пятнаццаць хвілін апынуліся на ўскраі лесу. Удалечыні была відэць страху хутара. Зьлева, у некалькіх сотнях метраў ад нас, я зауважыў у траве нешта чорнае. З рэзальверам у руцэ пабег туды. Ubачыў мужчыну ў сьляпнскай вопратцы, які ляжаў на лузе. Наблізіўся да яго. Убачыў рыжкую бараду, яка тырчала ўгару, шрам на левай шчаць і скрыўленую злосную ўсьмешку, што назаўсёды застыла на мёртвых, зьбяпелых вуснах.

— Гэта... Макараў! — крыкнуў я.

Штур нахіліўся над цэлым падпольнікам.

— Мудрэці!.. Апраўнаўся як селянін! — выціснуў ён спіта.

— А дзе ж Грабар? — запытаўся ў яго.

Мы агледзеліся навокал. Край лесу і луг былі пустымі. Штур паклікаў:

— Грабар! Грабар!

Ніхто не адгукнуўся. Штур, падшоўшы да трупа, падняў зь зямлі наган, які ляжаў непадалёку. Агледзеў рэзальвер і вымавіў:

— Грабар павінен быць недзе непадалёку. Можна, паранены, бо забраў бы ў яго машыну.

Мы пачалі абшукваць ускараіну лесу. У адным месцы я зауважыў боты, якія тырчалі з-за куста. Гукнуў Штура:

— Хадзі сюды!.. Есьці!..

Сябра прыбег да мяне. Выцягнулі з-пад куста цэла, якое астывала. Штур перавярнуў яго на спіну. Грабар быў мёртвы. Штур доўга глядзеў на труп сябра, потым сказаў:

— Поўз да нас і сканаў.

На грудзях Грабара былі дзьве кулявыя раны. Няцяжка было зразумець, што тут адбылося. Грабар выйшаў на ўскраі лесу, і, зауважыўшы селяніна, які крочыў па лузе, і не падзраючы, што гэта падпольнік, наблізіўся да яго. Калі спаткаліся, Макараў, напэўна, выхапіў з кішэні рэзальвер і загадаў Грабару, у якім адразу пазнаў перамытніка, падняць угору рукі. Тады Грабар хватаўся за зброю. Макараў выстраляў яму два разы ў грудзі і пачаў уцякаць. А Грабар рэшткамі сіл выстраліў у яго не-

калькі разоў з парабела, трапляючы ў бядро, плячо і галаву. Апошняя куля была сьмяротная. Пасьля гэтага Грабар пачаў паўзчы ў напрамку нашай мяліны. Дабраўся да купы кустоў і тут памер ад страты крыві.

— Ну, так, так, так! Клёва! — казаў Штур, глядзячы на труп сябра.

Я зірнуў на яго са здзіўленьнем і сказаў:

— Занясём яго на мяліну.

Узяў цэла пад пахі, а Штур ухапіўся за ногі. Павольна па-

сах, золата вісела на галінках дрэў, золата засьціліла яго магілу.

Набліжаўся вечар. Я разьвёў большае палымя. Штур страляў нудна. Выняў з сумкі пляшку. Пачаў мыць спірытусам рукі і твар, на якіх была кроў сябра. Абцёр іх хусткай. Пасьля закурываў папяросу, сеў ля вогнішча і доўга, задумаўшыся, глядзеў у палымя. Курываў папяросу, сплёваў на вуглі і пра нешта думаў, думаў, думаў... Зьмяркалася. Цемра пакрыла

Жылі пераважна пад голым небам. Працягвалі далей ганяцца за сланамі, але ня раз мы пакідалі тавар у лясках, дзе ён нішчыўся і марнаваўся. Некалькі разоў вечарамі заходзілі ў мястэчка. Куплялі там праянт і папяросу. Штур наведваў сваіх інфарматараў і даведваўся ад іх, хто яшчэ ходзіць за граніцу. Наша работа зьменшылася, бо паўстанцы амаль зусім закінулі перамытніцтва. Некаторыя нават баяліся хадзіць вуліцамі мястэчка па ад-

нерухама. Я закурываў папяросу, падаў яму. Выкурываў усю, ні слова не адгукваючыся да мяне.

— Можна, пойдзем, — запытаў яго.

Падняў галаву. Пры сьвятле месяца убачыў яго бледны хуцкі твар і бліскучыя, крыху прыплюшчаныя вочы.

— Кажаш: пойдзем?

— Так. Няма чаго тут сядзець!

— Не... Ня пойдзем... Я адзін пайду... Ты ня пойдзеш...

— Куды? — запытаўся я здзіўлена.

— На поўдзень пайду. Туды, куды птушкі паляцелі... Там у мяне свае... Ведаю Кіеў, Харкаў, Растоў, Адэсу, Тыфіліс... Пайду... Што я тут? Няма нікога... У мяне брат жыве ў Растове... Брат, матка і сястра... Маці старая, брат старэйшы за мяне, а сястры — чатырнаццаць... Можна, ім блга?.. Пагляджу... Пайду гэта ўсё халера забярэ!..

Падняўся і крочыў у напрамку тракту. Рэзальвер трымаў у руцэ. Забыўся яго сьваецца. Я ішоў за ім. Ведаў, што трапіла яму ў галаву цяпер нейкая новая думка і я не выб'ю яе зь ягонай галавы.

На наступны вечар мы перайшлі граніцу ў Альшанцы. Засекі калючага дроту я перарэзаў нажніцамі, якія ўвесь час нашу пры сабе. Мы пайшлі лесам да другой паласы. Крочылі па добра вядомых нам дарогах, якімі перанесена з усходу на захад і наадварот міліёны ў таварах і грашах. Мы ведалі тут кожную сьцежку і кожную дарогу, кожную паляну, кожны лог, кожны ручай, амаль ці ня кожнае дрэва і куст. Не ведалі шмат памятных для нас мясцін. Нічога не казалі. Крочылі бяз шлохаў пры сьвятле месячных промняў і ў змроку, які ляжаў у нетрах лесу. Трымалі ў руках рэзальверы.

Наблізіліся да Старасельскага лесу. Тут ступілі на тракт. Рухаючыся далей адкрыта па дарозе, сталі на скрыжаваньні чатырох шляхоў. Тут выцягнулі рукі ва ўсе бакі сьвету некалькі дарожных паказальнікаў. Тут было на паўдарозе з Ражава да Мінску. Каля тых дарожных знакаў Штур затрымаўся. Сеў на малым, зарослым травой пагорку, выняў з кішэні вялікую пляшку. Паглядзеў праз яе на месяц і вымавіў:

— Даўно мы ня пілі лікёру? Што?

— Даўно.

— Дык вып'ем... на разьвітаньне... Бо, напэўна, больш ніколі ня убачымся.

Ён зьдэяр аб дарожны паказальнік з бутэлькі сургуч і ўдарам далані выбіў з бутэлькі корак. Пасьля сказаў:

— Ну, будзь здаровы і шчаслівы і ніколі не паддайся хамам!

Пачаў піць. Адпіў палову пляшкі і даў яе мне.

— За твой пасьпех ва ўсім! — адказаў я яму.

Выпіў рэшту лікёру, а бутэльку кінуў далёка ў поле.

Мы закурывалі папяросу.

— Ведаеш што? — вымавіў Штур.

— Слухай.

— Ты павінен зьвіць Бэрку Станогу... Хоць адзін раз... Я не магу застацца... павінен ісьці туды... Але ты гэта зрабі!.. Зрабіш!..

— Добра.

— Дакладна? Слова?

— Калі не перастане хадзіць, дык напэўна!

— Гэта клёва!

Зноў закурываў... Пасьля Штур падняўся. Агледзеўся навокал, па палях, і потым сказаў мне:

— Ведаеш што? Жыў недалёка ад Каменя адзін селянін. У яго былі справы зь дзедзічам. Аднаго разу дзедзіч пакрыўдзіў яго. Селянін вырашыў абавязкова адломіць яму. Нежак на яго падворак забег сабака дзедзіча. Селянін трымаў у руках касу. Замахнуўся і адсек сабаку нагу. Так было. Разумееш?

Ня ведаю, што ён гэтым хацеў сказаць і да чаго гэта павінна адносіцца, але я сказаў:

— Разумею.

— Ну дык бывай!.. Мне ўжо пара!..

Моцна паціснуў мне даланю і, сьпяшаючыся, пакрочыў дарогай у напрамку Старога Сяла. Я глядзеў яму ўслед: ці азірнецца?.. Не азірнуўся... Ён хутка зьнік у сьвайе зь месечных промняў на ўскраіне Старога Сяла. Я падумаў, што зь ім можа нешта здарыцца: у Старым Сяле звычайна жылі і спыняліся падпольнікі, сексоты і чэкісты. Мы заўсёды абыходзілі яго зводдаль... Я доўга чакаў: а можа, прагучаць стрэлы?.. Можа трэба будзе бегчы на дапамогу?.. Але ўсё было ціха...

Сяргей ПЯСЕЦКІ

"КАХАНАК ВЯЛІКАЙ МЯДЗВЕДЗІЦЫ"

несьлі яго ў напрамку нашай мяліны. Нарэшце дабраўся да схованкі. Паклілі труп на зрэзаных яловых лапкі.

Штур пачаў выграбаць зь ямы, у якой гарэла палымя, галавешкі, вугаль, попел і зямлю. Ён рабіў гэта сьпяшаючыся, нібы ў гарачы.

— Што гэта будзе? — запытаўся ў яго.

Калега падняў заліты потам і пакрыты попелам твар, на якім па-дзікаму блішчалі вочы.

— Магіла для яго... Як жа інакш!.. Пакінь жа — будучы цягаць, рэзаць. Досць гэтага меў за жыццё. Няхай хоць зараз атрымае супакой! Труна будзе як халера!

Мне падалося, што Штур засьмяяўся, але гэтага не магло быць. Хіба заеңчыў... Ён канаў далей. Выкідаў наверх груды зямлі. Хутка працаваў рукамі і калом, завостраным з аднаго боку на палымі. Нарэшце выкапаў глыбокую, на 1,5 метра, яму. Тады вылез адтуль, абцёр рукавом кашулі з твару пот і сказаў:

— Агледзь яго. Забярэй грошы і зброю. Грошы адашлеш яго матцы ў Рубяжэвічы. Дам табе адрас... Я зараз вярнуся.

Штур пайшоў у лес, а я павымаў з кішэню Грабара ўсё рэчы. Там былі: два рэзальверы (наган і парабел), дзевяць запасных аборымаў для парабела, шмат набоў, 4 гранаты, ліхтарык, партманет з грашыма і шмат рознай дробязі. Паклаў усё гэта на вялікай хустцы.

Неўзабаве вярнуўся Штур. Ён прынес стос вялікіх яловых лапак. Пачаў высьцілаць імі дно магілы. Пасьля вылез наверх і спітамі голасам вымавіў:

— Ну... трэба скончыць!

Мы апусьцілі ў магілу цэла Грабара. Штур спусьціўся ўніз і паправіў яго там. Паклаў уздоўж цэла рукі і сказаў мне:

— Дай машыну... наган... Няхай мае хлапец!

Ён паклаў зараджаны наган ля далані правай рукі Грабара і пачаў, сьпяшаючыся, закрываць цэла яловымі лапкамі. Пасьля вылез наверх і вымавіў:

— Нахліпаючыся над магілай:

— Ну, бывай, Янак!

Ён пачаў хутка сьпяць у яму зямлю. Ссоўваў яе рукамі і нагамі. Неўзабаве яма была засьпанана. Штур утаптаў зямлю нагамі.

— Можна, пакладзём на магілу камень? — запытаў я Штура.

Той хвіліну думаў, пасьля зморшчыўся, махнуў рукой і прагаварыў:

— Ня трэба... І так яму нялёгка было... у жыццё... Ты ня ведаеш...

Змоўк.

Я давеў да паду вогнішча. Зноў пачаў ісьці дождж. Уверсе сьвісьцеў, плакаў, завываў вецер. Зрываў з дрэў жоўтыя лісты і засьцілаў імі магілу Грабара.

Грабар, наш надзейны калега, загінуў у канцы залатога сезона (як і Сашка Вэблін). І ўсё навокал было прыбранна ў золата. Залатыя дываны ляжалі па ля-

пях. Змрок ахутаў усё жалобным вэлюмам.

Вецер памацнеў. Дождж не спыняўся. А зверху, з дрэў, усё ляцела на зямлю золата.

Зараз працавалі без усялякай сістэмы. Штур нічога не абдумваў. Накрывалі спаноў адкрыта. Працавалі са злосьцю і напорам. Амаль ня мелі часу на адпачынак. Паўстанцы хадзілі штотраў радзей. Шмат груп пакінула зусім работу, а тыя, якія яшчэ працавалі, хадзілі па далёкіх акружных дарогах. Але і там даставалі. Інтуіцыяй адчувалі іх сьцежкі.

Была толькі адна група, якую ніколі не чапалі, хоць было вельмі лёгка яе ўзяць. Гэта "дзікія". Зараз вадзіў іх Дысек Магел, 12-ты машыніст "дзікіх" і 12-ты вар'ят. Болека Камету большавікі забілі з засады. Ён ночку ўзьлез ім на карабіны, і забілі яго некалькімі кулямі... Зьнік Камета з пагранічча. Загінуў першы мацьморда.

Неяк я зауважыў, што ў галаве Штура памяшалася. Пачаў уважліва за ім назіраць і пераканаўся ў гэтым. Неўзабаве пасьля сьмерці Грабара мы злавілі пяць спаноў. Забралі тавар, які тыя несць у Саветы.

Штур распакаваў усё ношкі і паскідаў тавар у адну кучу. Пасьля пачаў разьвешваць на елка яркія шапкі, панчохі, свэтры, шаўкі, рукавічкі, пакараваныя паські. Такім чынам ён упрыгожыў некалькі елачак. Я прыглядаўся за работай сябра і не перашкаджаў яму. А ён адышоў больш чым на дзесяць крокаў ад дрэў і, нешта напываючы пад нос, аглядаў сваю працу. Пацёр далоні і сказаў мне:

— Ну, як... муравана?

— Так сабе... Пойдзе...

Штур уззяў рэшту тавару і ўкінуў у ручай паблізу ад нас. Калі потым мы былі на мяліне, Штур вымавіў:

— Ведаеш, што зрабіў адзін селянін з-пад Курдуноў?

— Ну?

— Быў жміндай. Усё жыццё зьбіраў грошы. А калі па старасьці захварэў і лёг воблагам, дык трымаў іх у скураным мяшэчку пад падушкі, бо баяўся, каб хто-небудзь са сваякоў не забраў. А незадоўга перад сьмерцю пачаў глытаць залатыя манеты. Глытаў адну за другой — нібы цукерачкі. Пасьля пачаў задыхацца ад золата. Прыбеглі сыны, дачкі і жонка. Хацелі яму перашкодіць. Той пачаў іх дзерці, кусаць і праклінаць. Пры тым і памёр.

Я ня цяміў, навошта і ў сувязі з чым ён мне гэта апавядае. А ён час ад часу, найчасей, у вельмі неадпаведны момант, казаў мне: "А ведаеш, што адбылося ў Гярвелях, ва Ушы, у Дубровах?", або: "Ведаеш, што зрабіў той альбо той?" І апавядаў мне дзіўныя гісторыі.

Я зразумеў, што ў галаве Штура перакудзілася мэбля. Толькі ня мог здагадацца, на чым трымаецца яго вар'яцтва. Не адыходзіў ад яго ні на крок.

ДА СТАГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ

ГОЛАС ВЕКУ

У дваццатых -- трыццатых гадах па ўсёй Беларусі шырока загучала імя Кандрата Крапівы. Яго сатырычныя вершы, байкі ведалі ўсе, хто ўмеў чытаць, і нават тыя, што не ведалі граматы -- завучвалі вершы і байкі на памяць ад тых, хто граматы ведаў. У гэтых творах людзі пазнавалі сябе, пазнавалі сваіх аднавяскоўцаў і былі перакананыя: аўтар гэтай паззіі -- свой чалавек, з іхняга асяроддзя, іначай не ведаў бы ён так глыбока сялянскага жыцця, не ўмеў бы гаварыць такою роднаю моваю, не спасціг бы таго гумару, вясёлага слоўца, без якога не абыходзіцца гаворка беларуса.

Ён і, праўда, быў іхні, з іхняга жыцця, з іхняга асяроддзя. Родам з вёскі Нізюк Уздзенскага раёна Мінскай вобласці, з вёскі, якая дала беларускай культуры не аднаго славутага дзеяча, ён з дзяцінства ўбіраў у сваё сэрца, у сваю душу побыт, мову, праблемы беларускага селяніна і, калі адкрыўся, расцвіў самабытны крапівоўскі талент, прысвятыві яго свайму народу.

Ён высмейваў невуцтва, прыстасаванства, бюракратызм, кар'ерызм, клікаў да светлага, да чысціні і ў побыце, і ў душах. Яго вершы, байкі прайшлі выпрабаванне часам, іх і сёння вывучаюць у школах, чытаюць са сцэны і прафесійныя, і самадзейныя артысты. Разам з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Кандратам Крапіваю ствараўся моцны грунт, на якім вырастаў будынак сучаснай беларускай літаратуры -- гонар і слава нашага народа.

Сатырычныя вершы, байкі -- гэта быў пачатак творчасці Кандрата Крапівы. Далей пайшлі апавяданні -- "Людзі-судзі", "Жывыя праявы", роман "Мядзведзічы", у якіх зноў жыццё беларускай вёскі, барацьба з яе адсталасцю, заклік да ўсталявання новых адносін.

Талент мацней, набіраўся сілы, шукаў новых формаў для свайго выяўлення, больш глыбокага пранікнення ў жыццё, да большых вобразных абгульненняў. Пышкі прывялі да драматургіі. І нараджаюцца п'есы "Канец дружбы", "Партызаны". Але яны яшчэ прадмова да класічнага твора, да шэдэўра беларускай драматургіі -- п'есы "Хто смяецца апошнім".

Надышлі страшныя часіны, цёмныя сілы наступалі на ўсё светлае, сумленнае, запанаваў тэрор, які нішчыў цвет інтэлігенцыі, самых сумленных, безабаронных. Страх лунаў у паветры. І як водпаведзь гэтаму страху, агонь па іх смехам, агонь смехам па тых, хто прычына гэтага страху, -- камедыя "Хто смяецца апошнім". Гэта быў і літаратурны, і грамадзянскі подзвіг. Варта было давіцца, што ахоўнікі таго ладу не абрынулі на аўтара свой гнеў, хаця існаваў ужо на Кандрата Крапіву данос як на аўтара нацдэмаўскіх твораў, удзельніка нацфашыскага падполля, актыўнага ўдзельніка нацфашыскай арганізацыі ў Беларусі. Магчыма, улады спалохаліся крапівоўскага смеху, палічылі за лепшае не зразумець усёй вастрыні твора, прыкінуцца, што гэта не пра іх, і нават прысудзілі за п'есу Дзяржаўную прэмію СССР. Але не маглі не сказаць пра свой час вобразы Гарлахаўцага, Тулягі, сюжэт перадаваў атмасферу, пры якой магчымы быў канфлікт, абмяляваны ў п'есе. Сатырычныя стрэлы трапілі ў яблычка.

Кандрат Кандратавіч быў удзельнікам некалькіх войнаў. Са зброяй у руках прайшоў ён праз першую сусветную вайну, праз грамадзянскую, дзе служыў у Чырвонай Арміі, праз фінскую. У перыяд Вялікай Айчыннай вайны працаваў

у франтавых газетах, рэдагаваў газету-плакат "Раздавім фашысцкую гадзіну".

У 1943 годзе ў глухім мястэчку Шчуцьн Гродзенскай вобласці, куды закінула мяне ваеннае ліхалецце, нумар гэтай газеты трапіў у нашу хату -- хату партызанскага сувязнога. А ў ім -- фельетон Кандрата Крапівы "Наглядная геаграфія" пра немца, які прыехаў з Усходняга фронту на пабыўку і расказваў сваёй фэрау, дзе і ў якое месца яго параніла.

Нельга ўявіць радасці і захаплення, з якімі я чытала гэты фельетон, ён абуджаў веру: усё наша, роднае не загінула, хутка-хутка надыйдзе вызваленне. Думаю, такое ўражанне гэты фельетон зрабіў не толькі на мяне, а на ўсіх, хто мог прачытаць яго ў акупаванай фашыстамі Беларусі.

Слова Кандрата Крапівы біла па ворагу. Пасля Айчыннай вайны Кандрат Крапіва ўзначаліў часопіс "Вожык", які быў створаны на аснове газеты-плаката "Раздавім фашысцкую гадзіну". Тут зноў ішла барацьба -- з кар'ерыстамі, прыстасаванцамі, раскрадальнікамі дзяржаўнай маёмасці, з нядбайнымі гаспадарнікамі. Я ў той час таксама працавала ў "Вожыку", тэхнічным сакратаром, і магла зблізку назіраць і жыццё часопіса, і работу яго галоўнага рэдактара.

Чамусьці лічыцца, што пісьменнік-сатырык, з-пад пера якога з'яўляюцца такія вясёлыя вобразы, сітуацыі, творы якога іскрацца гумарам, колюць сатыраю, і сам павінен быць вясёлым чалавекам. Кандрат Кандратавіч не часта ўсміхаўся, ён быў павольны ў рухах, разважлівы ў гаворцы, але слова яго было заўсёды трапнае, важнае і даволі часта п'якучае.

Работа ў часопісе "Вожык" давала Кандрату Крапіве шмат клопатаў. Пакрыўджаныя героі фельетонаў пісалі скаргі ў высокія інстанцыі, абвінавачвалі абвінавачванні, што выступаў да іх часопіс. І Кандрата Кандратавіча часта выклікалі ў тыя інстанцыі, патрабавалі тлумачэнняў. Трэба было зноў і зноў даказаць, што часопіс напісаў праўду, што героі фельетонаў проста абараняюць сваё мундзіры.

Ратаваў Кандрата Кандратавіча ад суровых вывадаў іхнае вялікі аўтарытэт драматурга, пісьменніка, слава яго на той час лунала ўжо далёка за межамі Беларусі. Аднак, відаць, яму самому надакучыла хадзіць ды апраўдвацца ў тых інстанцыях, акрамя таго, работа ў часопісе займала шмат часу, які пісьменнік імкнуўся аддаць творчасці, і ў 1947 годзе Кандрат Кандратавіч пакінуў часопіс.

На гэты час прыпадае і пара апалы, што накацілася на славутага драматурга -- не ўсцарог і вялікі аўтарытэт. У 1946 годзе Беларускі драматычны тэатр імя Янкі Купалы паставіў п'есу Кандрата Крапівы "Мілы чалавек". П'еса выкрывала прыстасаванца, які ў час вайны нажываўся на горы народным, махлярствам ствараў уласны дабрабыт. І пакаціўся гом крытыкі. Прэса абуралася: як гэта так, каб у час Вялікай Айчыннай вайны, калі ўвесь народ не шкадуе жыцця, змагаўся з ворагам, мог з'явіцца прыстасаванец, што нажываўся на людской бядзе?

П'есу знялі з рэпертуару, Кандрат Крапіва трапіў у няміласць. І толькі ў васьмідзесятыя гады п'есу рэабілітавалі, прызналі, што аўтар стварыў неўміручы вобраз паразіта на народным целе.

Падчас работы ў часопісе "Вожык" я часта сустракалася з Кандратам Кандратавічам, бачыла, з якою адказнасцю ставіўся ён да сваёй работы, з якою павягаю ставіўся да яго супрацоўнікі. А ў "Вожыку" ў той час працавалі Максім Танк, Максім Лужанін, малады Янка Брыль. Яны прыслухоўваліся да кожнага слова рэдактара, раіліся з ім па творчых пытаннях.

Потым шмат гадоў не даводзілася мне асабіста сустракацца з Кандратам Кандратавічам. Наведала я яго толькі тады, калі ў часопісе "Польмя", дзе я працавала тады літсупрацоўнікам, друкавалася яго выдатная п'еса "Брама неўміручасці" -- вельмі актуальная, з вострымі, дасціпнымі дыялогамі. Я занесла яму для прачытання карэктур п'есы.

Кандрат Кандратавіч знаходзіўся на той час ужо ў даволі сталым узросце, але відаць было, як трымае ён руку на пульсе часу, як хоча сваім творам, сваім словам умяшчацца ў жыццё, перайначыць у ім кепскае да лепшага, высмеяць чалавечыя заганы.

Мне здалася, што Кандрат Кандратавіч за гэты доўгі час, што я яго не бачыла, не вельмі і змяніўся, толькі сам ён пажаліўся, што пачалі здаваць вочы.

Наступным разам я сустрэлася з Кандратам Крапіваю, калі ён ужо займаў па-

саду віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук БССР. На радзіме Кандрата Кандратавіча рыхтаваўся вечар, прысвечаны яго васьмідзесяціпяцігоддзю. Сам Кандрат Кандратавіч з прычыны свайго не вельмі добрага здароўя не мог паехаць на радзіму. Цераз мяне перадаваў ён прывітанне землякам. Ён гаварыў: "Перадайце, калі ласка, што я ніколі не забываю сваіх землякоў, мяне заўсёды радуе, калі я даведваюся пра поспехі рэна... Пра наш раён можна сказаць вершамі паэта, што зямля, дзе былі лес, бапта ды пясок, дзякуючы працавітым людскім рукам, ператварылася ў багату ніву, дзе высокія ўраджаі..."

Кандрат Кандратавіч прасіў перадаць прывітанне ўсім земляробам, настаўнікам Нізаўскай школы.

Пра Кандрата Крапіву можна сказаць, што ён заўсёды быў са сваім народам, служыў яму і творчасцю, і работаю -- на ўсіх пасадах, і ўсім сваім жыццём. Ён вельмі шмат зрабіў як вучоны, аддаўшы нямала сіл стварэнню беларускіх слоўнікаў. Нават тады, калі ўжо вельмі кепска бачыў, не спыняў працы, яму чыталі словы, ён шукаў для іх сінонімы, эквіваленты, правільныя граматычныя формы. У размове са мною на адным са спатканняў у яго кабінцеце віцэ-прэзідэнта Акадэміі навук БССР ён гаварыў мне: "Чакаю карэктур руска-беларускага слоўніка, рыхтуюцца і двухтомны беларуска-рускі слоўнік, я цяпер кансультую гэту работу, потым дзевядзецца рэдагаваць, трэба глядзець кожнае слова. Сам то я пасля аперацыі на вачах кепска бачу, мне чытаюць, а я раблю заўвагі, работа гэта вельмі працаёмкая... Прадметы, якія вакол мяне, я не адрозніваю, па незнаёмым месцы адзін хадзіць не магу, быў на з'ездзе, дык меў з сабою правадніка..."

Але і ў такім стане ён не пакідаў літаратурнай працы, пісаў новыя байкі, працаваў над новаю п'есай.

Гады бралі сваё, хваробы апаноўвалі ўсё мацней. Ды і жыццё, звычайнае чалавечае жыццё не пецціла. Пяклі даўнейшыя раны. У 1942 годзе пад Сталінградам загінуў старэйшы сын Барыс. Рана памерла жонка Алена Канстанцаўна, якая за знакамітым мужам не зрабілася паняю, заставалася прастваю, добразычліваю кабатаю. Цяжка захварэла дачка Люда.

Апошняе маё спатканне з Кандратам Кандратавічам адбылося ўжо ў бальніцы, дзе ён ляжаў пасля складанай аперацыі. І здзівіў, уразіў мяне дух гэтага чалавека. У такім паважаным узросце -- перайшоў за дзевяноста -- моцна хворы, ён цікавіўся -- хто будзе сакратаром партыйнай арганізацыі ў Саюзе пісьменнікаў -- не знаходзіў вартай кандыдатуры. Ён сачыў за літаратурным працэсам -- гаварыў мне пра новыя творы, апублікаваныя ў часопісе "Польмя", а я ведала, што нават маладыя, здаровыя пісьменнікі не вельмі сочаць за творчасцю сваіх калег.

І яшчэ здзівіла: стары чалавек, пасля складанай аперацыі, а хоць бы раз пажаліўся на сваё здароўе альбо сказаў, як часта кажуць людзі яго веку: вось, можа, памру, можа, не дажыву... Ён не ўдастоіў смерць нават упамінання пра яе. Ён зноў гаварыў пра жыццё. "Без работы нудна... Я на сваёй пасадзе віцэ-прэзідэнта мог працаваць у тыдзень адзін дзень з чвэрткаю, а я прыходзіў на работу кожны дзень і працаваў па пяць гады".

Самае цяжкае было для яго -- што адарваны ад актыўнай працы, хаця за свае амаль дзевяноста пяць гадоў ён перавярнуў у гэты горы. Ён аўтар бессмяротных твораў -- баек, сатырычных вершаў, фельетонаў, якімі хацеў папешыць свет. Ён класік беларускай драматургіі, можна смела гаварыць пра тэатр Кандрата Крапівы, варта толькі пералічыць назвы яго п'ес -- "Канец дружбы", "Партызаны", "Хто смяецца апошнім", "Мілы чалавек", "З народамі", "Людзі і д'яблы", "Пялюць жаваранкі", "Зацікаўлена асоба", "Брама неўміручасці", "На вастрыі".

Шмат па якіх п'есах Кандрата Крапівы ставіліся фільмы, зусім нядаўна па тэлебачанні паказвалі фільм па яго незабыўнай п'есе "Хто смяецца апошнім". Ролі ў ім ігралі славетныя артысты, гонар Беларускага драматычнага тэатра імя Янкі Купалы -- Л.Рахленка, Г.Глебаў, Б.Платонаў, Г.Грыгоніс, Л.Рэжэцкая, З.Браўарская. І сёння фільм не страціў сваёй цікавасці, сваёй зпабздэннасці.

Творчасць Кандрата Крапівы была голасам веку. У ёй адбіліся праблемы стагоддзя, трагедыі стагоддзя. Як вялікі мастак, у сваіх сатырычных творах ён адлюстравіў дыханне веку, яго цяжкі поступ.

Лідзія АРАБЕЙ.

Кандрат КРАПІВА

КРАПІВА

Я ў мастацкім агародзе
Толькі марная трава.
А якая! Смех, дый годзе:
Я -- п'якучка-крапіва.

Я расту вось тут пад плотам
І не так даўно ўзышла,
А ўжо многім абармотам
Рукі-ногі папаяла.

Хто палез за агуркамі,
Хай той носіць пухіры --
Мяне голымі рукамі
Асцярожна, брат, бяры.

Хто сустрэўся быў са мною,
Дакрануўся раз ці два,
Дык той ведае ўжо, хто я:
Я -- п'якучка-крапіва.

1922 г.

ДЫПЛАМАННЫ

БАРАН

БАЙКА

У адным сяле (не важна -- дзе)
Хадзіў Баран у чарадзе.
Разумных бараноў наогул жа нямнога,
А гэты дык дурней дурнога --
Не пазнае сваіх варот:
Відаць, што галава слабая.
А лоб дык вось наадварот --
Такога не страчаў ніколі лба я:
Калі няма разумніка другога,
Пабіцца каб удвух.
Дык ён разгоніцца ды ў сцену -- бух!
У іншага дык выскачыў бы і дух,
А ён -- нічога.

І вось за дурасць гэту
Яго вучоным раз празвалі нейк насмех,
А каб двара не перабег,
На шыю прывязалі мету.

-- Вось, -- кажуць, -- і дыплом табе.
Што гэта за "дыплом",
Баран -- ні "мя", ні "бэ",
Аднак жа перад Кошкаю пачаў
ён ганарыцца:

-- А што ж ты думала, сястрыца!
Хіба мне пахваліцца няма чым!
Дыплом я заслужыў, здаецца ж,
галавою,
-- Аб гэтым лепей памаўчы, --
Сказала яму Кошка. --
Каб ты быў разумнейшы трошка
Ды разумам раскінуць мог авечым,
То ўбачыў бы, што
ганарыцца нечым,
Бо заслужыў ты свой дыплом
Не галавой, а лбом.

Другі баран -- ні "бэ", ні "мя",
А любіць гучнае імя.

1926 г.

СВАЯЎСТВО

БАЙКА

Для сябра ці для сваяка
І на вярбе растуць, часамі, бэры,
І па вядру казёл дае,
бывае, малака.

Хто гэтаму не даў бы веры,
Дык факты тут яго
пераканаюць скоро.

Нядаўна нек, учора ці заўчора,
Я чуў -- Свіння Казла хваліла,
Уславіла падрад
разоў са сто.

Хваліла, ды не ў гэтым сіла,
А справа ў тым -- за што!
Яна Цылят сабрала чараду
І пачала:

-- Вы знаеце, -- пытаецца, -- Казла --
Такую бараду
З развілінамі роў!
Ах, што за працаўнік!

Ах, што за маладзец!
Ох, ох! Рох, рох!
Працуе ён не то што за Вала --
За трох!

Спытайцеся сабе ў авец...
Ці верыце яшчэ вы, мілыя мае!
Ён нават малака дае.

Цыляты тут Свінні ў адкас:
-- А не дуры ты, цёця, нас!
Казлова малака сама
еш на здароўе.

А што ён працаўнік,
і гэтакі й такі,
Дык ясна тут, як двочыі два:
Вы з ім, здаецца ж, сваякі --
Жывёлы з аднаго хлява.

1927 г.

ДА СТАГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ КАНДРАТА КРАПІВЫ

САМАНАДЗЕЙНЫ КОНЬ

БАЙКА

Вялікаму каню -- вялікі хамут.

Народная прыказка.

Меў нейкі Селянін мізэрнага Каня --
З сабаку, можа, так, мо, з добрае шчаны.
Малому веліччу быць хочацца заўсёды, --
У мацеры-прыроды
Такі спрадвеку ўжо закон.
Так вась і гэты Конь...
Яно не ганьба хоць -- сабе добра жадаць,
Але ў Каня ўжо, як відаць,
Жаданне ў манію вялічча перайшло.
І стаў ён скардзіцца на ўсё сяло:
"І-га-га!" і "І-го-го!" --
Хамут нібы не да яго.
-- Я сам, -- іржэ, -- такі каніска,
А вась хамут дык жарабячы блізка --
Не засупоніўшы і то ён нават цесны:
Ні ўлезці мне ў яго, ні вылезці -- хоць трэсні!
У горад Селянін прыехаў на кірмаш.
І вась убачыў тут асілак наш,
Што грузныя ламавікі
Пудоў па сто вязуць мукі.
-- Ну вась цяпер ці бачыш ты, --
Пытае ён Гаспадара, --
Якія ў коней хамуты!
Табе б купіць даўно пара
Хоць трошкі большы для мяне,
І я б за іх цягнуў тады ўдвайне:
Не сто пудоў, а цэлых дзвесце.
Тут, каб Каню свайму давесці,
Што гэта глупства і мана,
Каб выгнаць, зноў жа, наравы
З дурной канёвай галавы,
Той гаспадар і просіць фурмана,
Каб ён у воз вялікі свой запрог яго каняку.
Фурман гатоў за пэўную падзяку, --
Асілак наш ужо ў вялікім хамуце.
Ахвоты той хамут хоць шмат яму паддаў,
Але тут здарыўся скандал:
Пралезлі праз хамут канёвы персі й ногі,
І затрымаўся ён аж ледзь на жываце.
А тут яшчэ пракляты воз
І з месца не скрануць -- як да зямлі прырос.
І просіць у бядзе наш дурань дапамогі.
З тае пары другога хамута
Не патрабуе Конь ніколі:
Свайго яму якраз даволі.
Хамут стаў -- проста любата.

Мне часта крыкуны мільгаюць у вачах --
Да славы прагнаны, ды вузкія ў плячах.

1927 г.

БАЛАДА ПРА ЯЎТУХА

Быў хлопчык як хлопчык --
Гуляў сабе, рос,
Не думаў да часу
Пра будучы лёс,
Меў шмат закадычных
Адданных сяброў,
Гусей з імі пасвіў
І нават кароў,
І розум ён чэрпаў
З адных з імі кніг,
Але Яўтушок быў
Спрытнейшы за іх:
Умеў нацянькі ён
Да мэты ісці --
Пачаў вызначацца,
Пачаў ён расці.
Начальнікам хутка
Зрабіўся Яўтух,
І дружбы хлапечай
Агеньчык патух.
Сябры працавалі,
А ён усё рос,

І стаў задзірацца
Угару яго нос:
Ад велічы ўласнай
Праз год ці праз два
Аж стала кружыцца
У яго галава,
Не бачыў зямлі ён,
Не бачыў людзей,
Як быццам сурочыў
Яго ліхадзей.
І помы, і намы
Яму па чарзе
Дакладвалі, што там
Такое ўнізе.
На падпірках так ён
Хадзіў па зямлі,
На ёй жа ўхабы
І ямы былі.
Аднойчы няўдалы
Някемлівы нам
Не ўспеў папярэдзіць
Ад здрадніцкіх ям,
І плюнуўся ў яму
Знянацку Яўтух...
І гэта вялікі,
Вялікі быў плюх.

1963 г.

МУРАШКА І ЖУК

БАЙКА

Раз летнім днём цераз дарогу
Мурашка прuccік валакла
Ды прыпынілася была,
Чакаючы сяброўку на падмогу.
І гэтым часам
Пачуўся нейкі гук,
Як бы спяваў хто басам,
А з гукам сеў паблізу Жук.
Глядзіць Мурашка палахліва:
Што за дзіва!
Такі бліскучы ягамосць --
Наставіў вусы ці то рогі,
Ідзе паважна ўдоўж дарогі,
Пагардліва наукола пазірае,
Адзенне тое лакам ззяе --
Ці не замежны госць!
-- Ну што, малеча, цяжка
Цягнуць такое на гарбе! --
Правовіў Жук,
заўважыўшы Мурашку.
-- А мы працуем на сябе.
-- Ды чуў... Пра гэта ўсюды трубяць.
Павага, слава, чэсць!
-- Хто не працуе, той не есць.
-- Давай, давай! Работа дурняю любіць.
-- Без працы хіба можна жыць!

-- Працуй. А мне на ліха праца!
І без яе як мае быць
Магу я смачна есці, піць,
Па модзе апранацца.
А слава... Што мне слава!
-- Ці-ка-ва.
-- Калі цікава, дык хадзем,
Я пакажу ахвотна,
Дзе я жыў і што я ем,
Якім я водарам дышу,
Як час праводжу бесклапотна
І на гарбе цяжару не нашу.
І ты жыццё мо перайначыш,
Як гэта ўсё пабачыш.
Да мэты прасячком
Паўзе Мурашка за Жуком:
Хоць вокам глянуць на той рай --
На Жукавы палацы.
Мо праўда ёсць на свеце край,
Дзе можна жыць без працы.
Жук важна крочыць перадам,
За ім Мурашка сціпла.
Жук ганарліва: -- Вось мой дом!
І тут... Мурашка ўліпла.

Такі ж не мелюць языком,
А праўду кажучы людзі:
Як папаўзеш ты за Жуком,
Дык апынешся ў брудзе.

1964 г.

ШЛЯХІ ДА ІСЦІНЫ

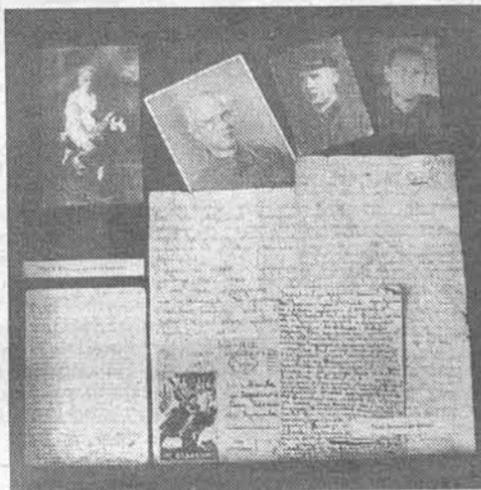
БАЙКА

Жылі ў суседстве два Іваны.
Адзін -- мудрэц --
Шукаў ва ўсім пачатак і канец,
Другі -- прастак --
Жыў проста так.
Вось раз ідзе прастак з двара --
Касцюмчык, гальштук, папяроска.
-- Куды! -- пытае цэзка.
-- Ды мне пара...
Вунь там у скверыку чакае
Чарнявая такая.
-- Я бо гляджу -- надраіў чуб.
Жаніцца думаеш!
-- А хоць бы й так!
-- Дык ты ж не знаеш,
што такое шлюб.
-- Я па-вучонаму адказваць не бяруся.
Як ажанося -- разбяруся.
-- Прастак дык ён і ёсць прастак.
А я хачу спачатку разабрацца.
Цяжкая, праўда, праца,
Вунь, бачыш, колькі кніг!
Усё пра шлюб сабрана ў іх
Ад самага Адама.

Дык вась мая праграма:
Пакуль да сутнасці не дабяруся --
Не ажанося.
Ад першабытнае сям'і пачну.
-- Ну-ну!
Жадаю поспеху.
-- Табе таксама.
Пакуль мудрэц сабраўшы
кніжак стог,
І дзень і ноч над імі сох,
Пакуль дабраўся да матрыярхату,
Прастак прывёў чарняўку ў хату.
Яшчэ прайшло мо год ці два,
Штудзіруе разумнік том за томам,
Трашчыць аж галава,
А ўсё канца няма
крыніцам невядомым.
Раз, глянуўшы на свет, разумны
аж здзівіўся:
Сыноч у "дурня" нарадзіўся.

Ішлі гады сваёй ходою...
Пад старасць наш мудрэц,
Абросшы сівай барадою,
Знайшоў-такі пачатак і канец,
Але на сівзны кудзелі
Нявесты не глядзелі.

1965 г.

Беларусь шырока адзначыла стогадовы юбілей свайго выдатнага сына, патрыярха і класіка нацыянальнай літаратуры Кандрата Крапівы. Яго талент, творчасць, навуковая дзейнасць склалі гонар беларускай культуры. Векавы юбілей пісьменніка шырока адзначаны ў нашай краіне. У тэатры імя Янкі Купалы, дзе ішлі з велізарным поспехам п'есы Кандрата Крапівы, адбылася ўрачыстая вечарына, прысвечаная знамянальнай даце. З дакладам выступіў Віктар Каваленка, прысутнічалі госці з Польшчы і Украіны.

У музеі Вялікай Айчыннай вайны прайшла вечарына, дзе згадваўся Кандрат Крапіва як ваенны журналіст. У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры працуе выстава "Кандрат Крапіва -- вядомы і невядомы". Гэтыя здымкі зроблены менавіта ў час адкрыцця выставы, калі на вечарыну, прысвечаную выдатнай падзеі, прыйшлі папличнікі Кандрата Крапівы, блізкія яму людзі, шматлікія чытачы і прыхільнікі яго таленту. Пра Кандрата Крапіву -- рэдактара пасляваеннага "Вожыка" -- цікава распавядаў тагачасны супрацоўнік часопіса народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, а пра

Кандрата Кандратавіча-дзядулю гаварыла ўнучка, кандыдат мастацтвазнаўства Алена Атраховіч.

На вечарыне гучалі таксама байкі і вершы Кандрата Крапівы, артысты нацыянальнага тэатра паказвалі ўрыўкі з п'ес драматурга Крапівы, а мовазнаўцы выказваліся пра літаратурна-крытычныя і лінгвістычныя працы акадэміка Крапівы. Выстава, на якой сабраны рэчы, творы і іншыя экспанаты славутага чалавека, дапоўнілі ўяўленні пра яго жыццё і творчасць.

НА ЗДЫМКАХ: выступае ўнучка Алена АТРАХОВІЧ, а выставу адкрывае нявестка Зоя АТРАХОВІЧ; экспанаты выставы.

Фота Віктара СТАВЕРА.

МАСТАЦТВА СПРАЎДЖВАЕЦЦА ДУМКАЙ

Так сталася, што толькі зараз, наведваючы выставу Ілоны Барадулінай у Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры (а для мастачкі гэта ўжо не першая сустрэча з гледачом), адкрыў для сябе новае імя. Шкадую, што не здарылася гэтага са мною раней. І шкадую зусім, паверце, не трывяльна, не дзеля таго, каб, такі вольны ход скарыстоўваючы, выказаць павагу, шанаванне таленту Ілоны Барадулінай. Шкадую, бо якраз яе — невядомай раней для мяне мастачкі — выстава, яе карціны сталіся свайго роду наймагутнейшым ударам па майму кансерватыўна-ўлюбёнаму ўспрымання мастацтва як з’явы рэалістычнай. Усялякія там “арты” (разумець трэба пад гэтым абстракцыянізм і ўсе яго накірункі) не маглі, здавалася б, раней ні на кроплю парушыць маю трывалую ідэяна-мастацкую пазіцыю. Мая любоў да Рэліна і Сурькава, Васняцова і Грамыкі, Бяльніцкага-Бірулі і Пэна трывалую памежную варту выставіла, не дапускаючы ў мастацкую свядомасць іншамоўнае, як прывычнаўся меркаваць, мастацтва. Нават даўня кубінская сустрэча, што прымусіла крыху завагацца, закаляхацца думкам, не зрабіла такой выразнай маю здраду. А што ж здарылася на Кубе?.. Пра гэта я якраз і ўспомніў, блукаючы ў прасторы паміж карцінамі Ілоны Барадулінай.

адносін Фідэля Кастра і Мікіты Хрушчова. У прыватнасці, згадаў той момант, калі Хрушчоў раззагнаў выставу ў Манежы. Гуртавенка заўважыў, што якраз пра стаўленне Фідэля да учынка Хрушчова запыталіся падчас адной з тагачасных прэсканферэнцый. Уявіце сабе, у якую сітуацыю патрапіў Хрушчоў — гарантыя ўлады Фідэля. Кубінскі лідэр павінен быў чарговы раз саграшыць і назваць учынак Мікіты Сяргеевіча ідэяна правільным. Фідэль друга трымаў паўзу. Пасля пачаў расказаць, што ў яго пакоі вісіць рэпрадукцыя вядомай карціны Сікейраса. На карціне — дрэва, якое расце карэньнямі ўгару. Крона ж скіравана мастаком у глебу. Дрэва мае шмат галін. Такім, як гэта дрэва, заўважыў Фідэль Кастра, павінен быць і мастацтва — незвычайным, розным, шматгаліновым. Пра Хрушчова ж, канешне, ні слова. Затое Фідэль Кастра паказаў сябе дэмакратам у асэнсаванні мастацтва.

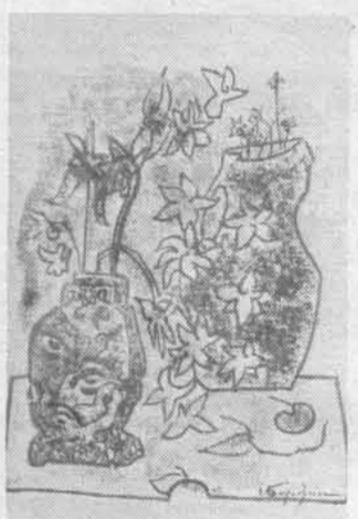
Успамінаючы кубінскі выпадак, нешта пацінаамерыканскае, нешта зусім заакеянскае разгледзеў я і ў карцінах Ілоны Барадулінай. Пераплеценныя разам, прадуманыя ёю рысачкі і твары, знітанваны ў разумелую ёй цэласнасць, прымусілі свядомасць больш уважліва прыгледзецца да сусветаў, якія праглядаліся за шматабліччам карцін. Чытаючы вобразы, намалёваныя, расшуча выведзеныя мастацкай на паперы з выкарыстаннем, здавалася б, нескладанай тэхнікі, неўспадзеў прыгадаў яшчэ адзін багаты шматгранны, але ўжо паэтычны сусвет: каб сказаць што слова паверхня што яно завяршае акругла аб’ём думкі і таму мае аб’ём вагу і смак непаўторны які ацэньваецца языком

калі вымаўляецца слова але без аб’ёму думкі язык толькі адчувае пустэчу між ім і паднябеннем а слова прамоўленае толькі паверхня недалёкасці без аб’ёму вагі

Гэта — з кнігі вершаў Карласа Шэрмана “Сны”. З кнігі паэта, які спалучыў у сабе два кантыненты, арганічна ўмясціўшы ў сваім паэтычным свеце Аргенціну, Лацінскую Амерыку і Беларусь. Ілона Барадуліна — шукальніца з гэтага, беларускага, боку. Сімпацыі маладой мастачкі — у яе неспатольнай празе да пошуку. Рух і пошук, шматблічча выразных, рыскамі выведзеных фігур — вось вонкавае, што перад вачыма ў адкрыцці карцін Ілоны Барадулінай. Але ж, пранізваючы колкімі часам лініямі свядомасць, лініі, штрыхі, фігуры прымушаюць угледзецца ў сутнасць здзейсненага-вынайдзенага мастацкай.

Выстава Ілоны Барадулінай высеціла і праблемы. Карціны, створаныя мастацкай, патрабуюць прасторы. Шмат шырэішай, чым камерная, хаця і прыёмная, утульная зала Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры. І, канешне ж, творчасць Ілоны патрабуе ўважлівага мастацтвазнаўчага прачытання. Будзем спадзявацца, што талент мастачкі прымусіць многіх звярнуць на яе творчасць самую пільную ўвагу. Што ж да рэалістычнага мастацтва і ўласнага кансерватызму, то ў свядомасці маёй застаецца месца і перадзвіжнікам, і беларускім апосталам рэалізму. І болей таго: асобны сусвет — для адкрыццяў Ілоны Барадулінай.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

ХУТКО Іван Мікалаевіч разам з сынам Пятром шукае дваюрадных брата і сястру ХУДКО Дзіну Васільеўну 1929 года нараджэння і ХУДКО Сямёна Васільевіча 1931 года нараджэння. Іх бацька ХУДКО Васіль Сямёнавіч 1902 года нараджэння выехаў у Амерыку. Яго дзеці нарадзіліся там. Жылі яны ў Нью-Йорку ці паблізу. З 1935 года

прыкладна па 1946 год Худко Д.В. і Худко С.В. жылі ў Бярозае Брэсцкай вобласці, хадзілі ў школу. Потым яны паехалі назад у ЗША. Некаторы час пісалі, але потым сувязь спынілася, у нас адраса не захавалася. Усіх, хто што-небудзь ведае пра нашых сваякоў, просім паведаміць па адрасу: Брэсцкая вобласць, Бярозаўскі раён, горад Белаазёрск, вуліца Энергетыкаў, 5, кв. 16. ХУТКО Пятру Іванавічу.

ЛЮТА-ВОГНЕННЫ МЕСЯЦ АСВЕЙШЧЫНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Згадаем асвейскую трагедыю лютага месяца 1943 года — і ўслухаемся ў наказы журботных суайчыннікаў. Няхай полымнае неба над нявіннымі ахвярамі асвеціць нам шляхі збавення. Успомнім тых, у каго страшыдла вайны адабрала жыццё, пакалечыла памяць. Хаця трагедыя і тое, што мы ніколі ўжо не падлічым нашыя канкрэтыя страты: колькі пайшло душаў на калектывізацыю, на “ворагаў народа”, на мясарубкі “сталінскіх удараў”, на тое, што “ў нас палонных няма”, на ўсенародны ахоп для ўсенароднага супраціўлення... Ці ж цаніліся калі-небудзь гэтыя душы? Рапартавалася пра падрыў Беніслаўскага моста на рацэ Дрыса, а не пра генацыдную помслівасць карнікаў, якія выпальвалі ўсё жывое вакол гэтага самага моста. Толькі па няпоўных падліках, у выніку карнай экспедыцыі, распачатай у лютым 1943 года, якая насіла кодавую назву “Зімовае чарадзеіства”, на Асвейшчыне было ператворана ў попел 158 вёсак, забіта ці спалена жывымі 3 500 чалавек, 2 тысячы вывезена ў канцлагер Саласпілс, туды ж было адпраўлена як трафей больш тысячы дзяцей, у якіх былі забіты бацькі... Ацалелыя — і сёння прамаўляюць пра сваё невымерлае гора. Разгарніце кніжкі “Браніслава”, “Освейская трагедыя”. Там — пра канкрэтную бяду чалавека, там — пра нявыдуманнае, перажытае.

сціплаю пенсіяй непагасны іх подзвіг!
Лайдак і над Памяццю будзе куражыцца: “Што мне Княства... Мячы і штыкі...”
Так вузлы для трагедыі і вяжучца: забываем сплатку вякі, разам з Бацькаўшчынай — слова роднае...
І слабее мая сям’я. І знікае ўва мне народнае. І знікаю ў народзе я. А калі хоць радочак не ўведаю са скрыжалю, дзе спадчынны след, — гэтым самым наклічу трагедыю на цябе, неабдымны мой свет.
І калі я ману прапаведую, абкрадаючы праўды жытло, — гэтым самым наклічу трагедыю на цябе, Беларусі святло. А забудуся — і не наведваю бераг продкаў: прыстанак надзей, — гэтым самым наклічу трагедыю на сябе, на сваіх жа дзяцей.
Пэўна ж скажучы, чаму Асвейя так ашчаднёна даражы. Я — равеснік яе заві: слёзкі смерці з асвейскай веі перайшлі і ў маю душу. Я жыву за людзей, узвезных дымам карнікаў аж да зор: за бяскроўных дзяцей, пабеленых шызым інеем чорных нор, за атручаных, перахрышчаных, перавучаных чужакоў...
... Вырывалі кускамі выжлы плоць тваіх, Беларусь, ваякоў.
Вось чаму кожны з нас — радовішча: каб Радзіме ў сіле быць. Памяць — служба, і Памяць — здольшчына, запавет жыцця: “Не забыць!”
Сяргей ПАНІЗЬНІК.

Землякі не збіралі пасведчанні, не чакалі аплаты за бой. Многа іх, непавагай скалечаных, торбы Памяці — ношкі заплечныя — узяло назаўсёды з сабой. Здабывалі нам ветразі веснія непасільнай работай “за так”.
Ці ж пагашаны

ЛІДА ЗБІРАЕ ЗЕМЛЯКОЎ

Па розных кутках свету параскідаў лёс многіх ураджэнцаў былога Лідскага павета. А як ім хочацца пабываць на роднай зямлі, пакланіцца ёй, сустрэцца са сваякамі і знаёмымі. З улікам гэтых імкненняў і мараў Таварыства польскай культуры Лідчыны правяло ў Лідзе некалькі з’ездаў суродзічаў. Праўда, на такія святы-сустрэчы прыязджалі звычайна замежныя палякі.
Сёлета грамадскасць вырашыла пашырыць прадстаўнічасць такіх мерапрыемстваў. Разам з мясцовымі палякамі да акцыі далучыліся Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны і лідская рэгіянальная мемарыяльна-культурная суполка яўрэяў. Яны запрашаюць на сусветны з’езд лідчан суайчыннікаў розных нацыянальнасцей. Звязаныя з гэтай падзеяй урачыстасці адбудуцца ў Лідзе з 16 па 22 мая 1996 года.
Да святочнага спаткання, шануюныя суродзічы!

Алесь ЖАЛКОЎСКІ, намеснік старшыні Лідскай рады Таварыства беларускай школы.

Рэдактар Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства “Радзіма”).

НАШ АДРАС:

220005, МІНСК, ПРАСПЕКТ
Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80,
33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках “Голасу Радзімы”, не заўсёды супадаюць.

Газета набрана і звярстана ў камп’ютэрным цэнтры рэдакцыі газеты “Вечерний Минск”.
Адрукавана ў друкарні “Беларускі Дом друку”.
(220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 3 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 274.
Падпісана да друку 11. 3. 1996 г.